

“พิพิธภัณฑ์ดนตรีเพื่อการศึกษา” ของวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา หายไปไหน ?

Where is music museum for education of teachers college
Bansomdejchaopraya Rajabhat University ?

พิชชาณัฐ ตูจินดา*¹

Pitchanat Toojinda *¹

บทคัดย่อ

พิพิธภัณฑ์ดนตรีเพื่อการศึกษา เป็นโครงการวิชาการด้านดนตรีของภาควิชาดนตรีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ดำเนินการก่อตั้งโดยคณาจารย์ในภาควิชาดนตรีศึกษา นำโดยอาจารย์สังัด ภูเขาทอง จัดแสดงเครื่องดนตรีไทย ดนตรีตะวันตก ดนตรีชาติพันธุ์ และดนตรีโลก โดยเครื่องดนตรีทั้งหมดส่วนหนึ่งเป็นของภาควิชาดนตรีศึกษา เครื่องดนตรีที่ได้มาจากการเปิดรับบริจาค และเครื่องดนตรีที่ได้รับความอนุเคราะห์ให้ยืมนำมาจัดแสดง โดยอาจารย์ประทวน เจริญจิตต์ อาจารย์วิชาศิลปะและดนตรี โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ปทุมวัน) นักเขียนภาพ นักวิชาการดนตรีและนักสะสมรวบรวมเครื่องดนตรี พิพิธภัณฑ์ดนตรี เพื่อการศึกษาถือเป็นความคิดก้าวหน้าทางวิชาการดนตรีและได้รับความสนใจจากประชาคมชาวดนตรีสมัยนั้น ทั้งนี้ โครงการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์ดนตรีของวิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ถือเป็นเครื่องระลึกถึงความบากบั่นบุกเบิกสร้างความเป็นดนตรีในบ้านสมเด็จฯ ของครูอาจารย์ในยุคแรกเริ่ม และทำให้เห็นถึงความสำคัญด้านวิชาการในการศึกษารวบรวมเครื่องดนตรีต่างชนิด ให้สมกับเป็นสถาบันดนตรีเทียบเท่าคณะแห่งแรกและแห่งเดียวของมหาวิทยาลัยราชภัฏ

คำสำคัญ : เครื่องดนตรี / พิพิธภัณฑ์ดนตรีเพื่อการศึกษา / วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

* corresponding author, email: tle_kongyai@hotmail.com

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาดนตรีไทย วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

¹ Asst. Prof., Thai Music Department, College of Music, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

Abstract

Music museum for education was academic project of Music Education Department, Faculty of Humanities, Bansomdejchaopraya Rajabhat University, which was established by group of music teachers from music education department led by Aj.Sa-ngad Phukhaothong. Some music instruments were provided by music education department and used to perform in events of Thai music, western music, ethnic music and world music show. Some were from donation and most of them were borrowed from Aj. Prathuan Charoenchit, art and music instructor from Srinakharinwirot University Prasarnmit Demonstration School (Pathumwan), paint artist, music educator and music instrument collector. Music museum for education was considered as progressive idea in academic music and it also received musician's interest in world community at that time. Therefore, this academic project is on process of re-establishment in College of Music Bansomdejchaopraya Rajabhat University to be memorial of instructors in music education department and it shows the importance of academic music and gathering music instruments to be the first and unique Rajabhat University.

Keywords: Music instruments/ Music museum for education/ College of music/ Bansomdejchaopraya Rajabhat University

ควบคู่กับการบุกเบิกการเรียนการสอนดนตรีเป็นวิชาเอกสถาบันแรกในระดับอุดมศึกษา ในหลักสูตรประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ.ชั้นสูง) ของวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ตั้งแต่ พ.ศ. 2513 กิจกรรมสำคัญที่ได้รับ ความสนใจจากนักเรียนนักศึกษาและเป็นความคิดก้าวหน้าทางวิชาการดนตรี สมัยนั้น คือ “นิทรรศการดนตรี” จัดครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2514 ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2522 อันเป็นหมุดหมายตั้งต้นที่ภายหลังทำให้เกิด “พิพิธภัณฑดนตรีเพื่อการศึกษา” เพื่อพิสูจน์หลักการตามที่คณะผู้จัดนิทรรศการดนตรี ครั้งที่ 2 เน้นย้ำเป็นใจความสำคัญในข้อเขียนคำนำจากเล่มสูจิบัตรจัดงานว่า “ดนตรีเป็น

วิชาการสาขาหนึ่งที่มีความจำเป็นและไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสาขาอื่นๆ” (วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ภาควิชาดนตรีศึกษา, 2522)

หลักฐานสมุดภาพถ่ายบันทึกเหตุการณ์งานนิทรรศการดนตรี ครั้งที่ 1 ทำให้ทราบว่า กิจกรรมย่อยที่เกิดขึ้นภายในงานตลอดทั้งวัน ตั้งแต่วันที่ 29 กันยายน จนถึงวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2514 ได้แก่ ขับร้องและบรรเลงดนตรีทั้งไทยและตะวันตก แสดงนาฏศิลป์ไทย บรรยายวิชาการ เรื่อง “ดนตรีกับชีวิตประจำวัน” โดยอาจารย์อวบ เหมรัชตะ ศึกษาพิเศษกรมการฝึกหัดครู บรรยายความรู้เบื้องต้นดนตรีไทยและตะวันตก โดยอาจารย์สังัด ภูเขาทอง อาจารย์วาสิษฐ์ จรรย์ยานนท์ โดยเฉพาะพื้นที่ได้อาคารห้องสมุดที่จัดแสดงเครื่องดนตรีพร้อมคำอธิบาย ทั้งเครื่องดนตรีไทย ดนตรีพื้นบ้าน ดนตรีตะวันตก ส่วนหนึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ทำการเรียนการสอนของวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จฯ² อีกส่วนได้รับโอนเคราะห์จากสำนักดนตรีพาทยโกศล³ โดยครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล

หากพิจารณารายการแสดงประจำวันในเล่มสุฉีบัตร⁴ งานนิทรรศการดนตรี ครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 26-28 กันยายน พ.ศ. 2522 ยังทำให้ทราบอีกว่า แม้ลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้นจะคล้ายคลึงกับการจัดงานครั้งแรก หากแต่หัวข้อบรรยายวิชาการและประเภทวงดนตรีที่ทำการแสดงครั้งนี้มีความหลากหลายกว้างขวางมากกว่า ทั้งยังได้รับความร่วมมือจากหลายหน่วยงานภายนอกด้านดนตรี ทั้งภาครัฐและเอกชน ไม่ว่าจะเป็น บรรยายวิชาการ เรื่อง “การเรียนดนตรีในยุโรป” โดย เรือเอกวีระพันธ์ วอกลาง บรรยายและสาธิตดนตรีจีน โดยอาจารย์ค้อย คุณสมิทธิ์ บรรยายและสาธิตดนตรีไทย โดยอาจารย์เสรี หวังในธรรม บรรยายและสาธิตดนตรี

² อาทิ เครื่องดนตรีตะวันตกจำนวนไม่มาก ทั้งกลุ่มเครื่องลมทองเหลือง เครื่องลมไม้ เครื่องสาย และเครื่องกระทบ เครื่องดนตรีไทยประเภทละ 1 ชิ้น ทั้งกลุ่มเครื่องดีด เครื่องสี เครื่องตี เครื่องเป่า และเครื่องประกอบจังหวะ

³ อาทิ ชุดเครื่องเป่าไทยระดับมุก ได้แก่ ปี่มอญ ปี่ใน ปี่กลาง ปี่นอกต่ำ ปี่นอก ปี่นอกกลาง ปี่ชวา ปี่โหนด ชุดเครื่องมโหรีเดี่ยวมาประดับมุก ได้แก่ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้องกลาง จะเข้ ชุดเครื่องหนังและเครื่องประกอบจังหวะ ได้แก่ ตะโพนไทย กลองทัด กลองแขก กระจังโหม่งประดับมุกสัญลักษณ์อักษร พศ ตะโพนมอญ เปิงมางคอก และพิณน้ำเต้า

⁴ เนื้อหาภายในเล่มสุฉีบัตรงานนิทรรศการดนตรี ครั้งที่ 2 ประกอบด้วย คำนำจากคณะผู้จัดงาน ในนามภาควิชาดนตรีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ฯ วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา วัตถุประสงค์การจัดงาน รายการแสดงประจำวัน บทความ เรื่อง “ไหว้ครูและครอบดนตรีไทย” โดยครูมนตรี ตราโมท (สำเนา) ประกาศสำนักพระราชวัง เรื่อง ระเบียบการบรรเลงดุริยางค์ในการพระราชพิธีหรือพิธีการต่างๆ รายชื่อหน่วยงานและบุคคลที่มีอุปการคุณในการจัดงาน และกวีนิพนธ์

แจ๊ส การบรรเลงมโหรีหญิง ดนตรีร่วมสมัย ขับร้องประสานเสียง หัสดนตรี วงพื้นเมืองประจำภาค ปี่พาทย์ไม้แข็ง และโยธวาทีต (วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ภาควิชาดนตรีศึกษา, 2522)

โดยเฉพาะที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะการจัดแสดงเครื่องดนตรีพร้อมคำอธิบายครั้งนี้ ได้จัดแสดงเครื่องดนตรีโลกบางชนิดจากประเทศเมียนมาร์ เวียดนาม จีน อินเดีย เครื่องดนตรีต่างภูมิภาคของไทยและเครื่องดนตรีชาติพันธุ์หายากหลายชิ้น โดยได้รับอนุเคราะห์จากอาจารย์ประทวน เจริญจิตต์ อาจารย์วิชาศิลปะและดนตรี โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ปทุมวัน) นักเขียนภาพ นักวิชาการดนตรีและนักสะสมรวบรวมเครื่องดนตรี เคยมีผลงานเขียนบทความดนตรีตีพิมพ์ลงนิตยสาร “ดนตรีกาล” เรื่อง “พระอภัยมณีไม่ได้เป่าปี่ใน” และ “ใครว่าผู้หญิงเล่นดนตรีน้ำเต้าไม่ได้” (ประทวน เจริญจิตต์, 2526ก) ที่ทำให้การจัดแสดงเครื่องดนตรีของวิทยาลัยครู บ้านสมเด็จฯ จากที่เคยเป็นไปอย่างชั่วคราวครั้งชั่วคราวมาสู่การจัดแสดงถาวรแบบพิพิธภัณฑ์ในเวลาต่อมา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภารัตน์ ชาญเลขา ข้าราชการบำนาญ ภาควิชาดนตรีไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จฯ ร่วมงานนิทรรศการดนตรี ครั้งที่ 1 ตั้งแต่เป็นนักเรียนเอกดนตรี หลักสูตรประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงของวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จฯ และเป็นลูกศิษย์อาจารย์ประทวน เจริญจิตต์ ในชั้นเรียนปริญญาตรี สาขาดุริยางคศาสตร์ (รุ่นแรก) ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เล่าลำดับเหตุการณ์ ว่า

“เรียนจบแล้วถึงมาบรรจุที่บ้านสมเด็จฯ ปี 2520 กลับมาเล่าให้อาจารย์สังกัดฟังว่า อาจารย์ประทวนเก่งวาดภาพประกอบเพลง ใช้น้ำมันใส่ผมผสมสีแล้ววาดลงบนกระดานด้วยมือ ยังไม่เท่าไร เล่าถึงตรงนี้ที่อาจารย์สังกัดสนใจมาก คือได้ไปเห็นเครื่องดนตรีที่บ้านอาจารย์ประทวนเยอะมากๆ มีทุกภาคของไทย แล้วยังมีอีกของหลายประเทศ เมื่อสองท่านมีโอกาสได้พบกัน คุยกันถูกคอกันมาก อาจารย์สังกัดเลยถาม ‘อาจารย์มีเครื่องดนตรีสะสมไว้เยอะเลยหรือครับ ผมอยากดูจึงเลยคร่ำอาจารย์’ รู้สึกว่าอาจารย์จะไปได้ไปดูด้วยถ้าจำไม่ผิด นิทรรศการดนตรีครั้งที่ 2 จึงเชิญอาจารย์ประทวนมาวาดภาพประกอบเพลง แล้วคัดเครื่องดนตรีบางส่วนมาจัดแสดง”

“นานเข้าอาจารย์ประทวนก็พูดว่า ‘เครื่องดนตรีพวกนี้เก็บไว้ก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ผมไม่มีทุน’ ใจจริงอาจารย์สังข์ดอยากซื้อไว้ที่บ้านสมเด็จฯ แต่ราคาค่อนข้างสูง วิทยาลัยก็ไม่ได้เห็นความสำคัญเรื่องนี้มาก อาจารย์สังข์ดเลยถามอาจารย์ประทวนว่า ‘อย่างนั้นนำมาโชว์ไว้ที่บ้านสมเด็จฯ ดีไหมครับ ผมจะทำพิธีภักดิ์ให้’ จริงๆ เริ่มต้นจุดประกายตั้งแต่งานนิทรรศการดนตรี ครั้งที่ 2 แล้วละ เมื่อพูดอย่างนั้นอาจารย์ประทวนก็เห็นชอบตอบตกลง คือนำมาจัดแสดงไว้ที่บ้านสมเด็จฯ จนกว่าอาจารย์จะขายเครื่องดนตรีเหล่านี้ได้ หรือไม่ก็สร้างพิธีภักดิ์ของตัวเอง คนสมัยก่อนเชื่อใจกันมากนะ เพราะการนำเครื่องดนตรีมาครั้งนั้น จำได้ว่าไม่มีการทำบันทึกลงลายลักษณ์อักษรใดๆ อาจารย์สังข์ดกับอาจารย์ประทวนท่านทำกันด้วยใจจริงๆ” (สุตารัตน์ ชาญเลขา, สัมภาษณ์)

จึงเป็นจุดตั้งต้นให้เครื่องดนตรีจำนวนมากของอาจารย์ประทวนได้รับการขนย้ายมาเก็บรักษาไว้ที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จฯ ใน พ.ศ. 2529 (อนุรักษ์ บุญแจะ, สัมภาษณ์) เพื่อจัดตั้งพิธีภักดิ์ดนตรีร่วมกับเครื่องดนตรีที่ได้รับบริจาค โดยมีอาจารย์สังข์ ภูเขาทอง อาจารย์ภาควิชาดนตรีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นผู้นำความคิดและลงมือลงแรงขึ้นเตรียมการเองทั้งหมด ไม่ว่าจะ เป็น สร้างกล่องไม้สำหรับตั้งเครื่องดนตรีขนาดใหญ่ สร้างชั้นเหล็กและแป้นไม้พร้อมแกนเหล็กสำหรับวางเครื่องดนตรีต่างขนาด ผลงานความสำเร็จครั้งแรก คือ พ.ศ. 2532 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ทอดพระเนตรการจัดแสดงเครื่องดนตรีดังกล่าวในพิธีเปิดศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรม วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จฯ (สุกรี เจริญสุข, 2547) โดยมีรับสั่งกับอาจารย์สังข์ดซึ่งเป็นผู้ถวายรายงานว่า “ขอให้พิธีภักดิ์เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมจริงๆ” (สุตารัตน์ ชาญเลขา, สัมภาษณ์) และครั้งนั้นเป็นครั้งแรกที่มีการจัดแสดงเครื่องดนตรีด้วยวิธีการจัดหมวดหมู่ตามระบบอิริก ฟอน ฮอร์น บอสเตล (ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์, สัมภาษณ์)

แน่นอนว่า สังคมภายนอกและประชาคมดนตรีย่อมต้องรับทราบการเกิดขึ้นของการจัดแสดงเครื่องดนตรีที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จฯ เพราะอย่างน้อยสื่อโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ย่อมต้องเสนอข่าวเสด็จฯ ซึ่งอีก 2 ปี ต่อมาเครื่องดนตรีทั้งหมดได้นำมาวางจัดแสดงถาวร แบบพิธีภักดิ์ภายในห้องโถงชั้น 2

อาคารวิเศษคุกวัดร ใช้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “พิพิธภัณฑสถานตรีเพื่อการศึกษา” โดยเครื่องดนตรีสำคัญบางชิ้นจัดแสดงในตู้กระจกติดดวงไฟอย่างดีที่ได้รับบริจาคจากคุณจงกล พลายน้อย มีพิธีเปิดให้เข้าชมเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2534 โดย ดร.นิเชต สุนทรพิทักษ์ อธิบดีกรมการฝึกหัดครู (สุदारตัน ชาญเลขา, 2547) ถือเป็นความก้าวหน้าทางวิชาการครั้งประวัติศาสตร์ของสถาบันระดับอุดมศึกษาที่มีการเรียนการสอนด้านดนตรีสมัยนั้น

ทั้งนี้ เมื่อย้อนกลับไปอ่านข้อเขียนของอาจารย์สังัด ภูเขาทอง ใน “อนิตยสารรายไม่แน่นอน” ฉบับรายงานความล้มเหลว จัดพิมพ์โดยภาควิชาดนตรีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ลงวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2529 จึงทำให้ทราบมุมมองความคิดและข่าวการจัดหาสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานตรีหรือชื่อขณะนั้น คือ “หอวัฒนธรรมดนตรี” ที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้า ความว่า

“ข่าวการจัดหอวัฒนธรรมดนตรี ผมต้องขอขอบคุณท่านรองอธิการฯ ฝ่ายบริหาร อ.สุรัชย์ สังข์ศรี ที่ได้เตือนผมเป็นระยะ ๆ ห่วงได้จัดไว้ให้แล้ว ผมบอกว่า ไม่ล้มหรือครบแต่ต้องใจเย็น ๆ ตอนนั้นผมต้องการไปรถหวานเย็นไม่ยากไปรถด่วน ผมคิดวิธีไว้ตามแบบของผมนักมาก แต่ตอนนี้ผมขอเวลาศึกษางานใหม่ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งผู้บริหารและระบบบริหาร ซึ่งผมยังงง ๆ อยู่ ยิ่งเป็นตัวเลขยิ่งเวียนหัวใหญ่ เพราะผมเียงทางตัวเลข ดูอะไร ๆ เป็นตัวเลขไปหมด เฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการจัดซื้อ จัดจ้าง เพราะจะต้องเอาไปถ่ายทอดให้กับบริวาร เขาจะได้ช่วยทำต่อไป

“งานหอวัฒนธรรมดนตรีเป็นงานท้าทายอยู่ไม่เบา ผมจะต้องทำแนตามแบบความคิดของผม แต่จะไม่ใช้วิธีเนรมิตเอาเงินเข้าล่อ ครูบ้านสมเด็จเจ้า แก่ ๆ จำได้ไหมครับ สมัยที่ให้อาคาร 7 ผมเห็นภาคต่าง ๆ สมัยนั้น เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคม วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และอะไรอีกหลายอย่าง ประชันกันจัดห้องในเชิงวิชาการ แต่ละห้องผมคิดว่าลงทุนหลายทีเดียว แต่ลงท้ายด้วยเวลาปีกว่า ๆ ผมกล้าพูดได้เต็มปากว่า... ล้มเหลว จะอ้างว่าเพราะต้องเอาห้องไปสอนพวกภาคค้ำก็ฟังไม่ขึ้นครับ

กลายเป็นที่อยู่ของฝุ่น ทรัพย์สินที่มีค่าค่อย ๆ โทมไป แล้วก็หายไปที่เหลือกลายเป็นขยะ

“สิ่งต่าง ๆ ที่ผมได้เห็นมาอย่างนี้ทำให้ผมคิดมาก เพราะเมื่อทำสิ่งที่ไม่อยากให้เป็นแค่พิพิธภัณฑ์ อันว่าพิพิธภัณฑ์ในเมืองไทยไม่ว่าในบางกอก สุโขทัย เชียงแสน อยุธยา หรือแม้แต่ที่บ้านเชียง คงเป็นแค่พิพิธภัณฑ์เท่านั้นเอง แต่สิ่งที่ผมคิดสำหรับห้องดนตรีจริงอยู่มันไม่แค่เป็นพิพิธภัณฑ์ แต่อยากจะทำให้ได้รับประโยชน์มากกว่านั้น เช่น เป็นที่ค้นคว้า ศึกษา บริการและเผยแพร่ ประสมกันให้เกิดคุณค่าของศิลป์ สิ่งของต่าง ๆ หากมีมิใช่จะเอามากอง ๆ เป็นตุ่มแสม ใจเย็น ๆ ไว้ก่อนนะครับ น้ำหยดทีละหยดก็เต็มตุ่มไปเอง

“เห็นห้องที่ปรับปรุงอย่างสวยงามให้ชื่นใจ บรรยากาศทางเท้า ทางเดิน สนามหญ้า เห็นกำลังปรับปรุงคงงามแน่ เสียอย่างเดียวที่พื้นห้องค่อนข้างต่ำไปหน่อย ถ้าได้กระเบื้องที่เป็นสี ๆ ปลายๆ คงจะงามกว่านี้ และถ้าจะให้ดีขึ้นไปอีกติดแอร์ให้ด้วยยิ่งวิเศษใหญ่ ผมจะได้หอบที่นอนหมอนมุ้งมาขออาศัย ประพฤติพรหมจรรย์แบบสัตยาเคราะห์อย่างมหาत्मคานธี ไม่กลับบ้านแล้ว...”
(สงัด ภูเขาทอง, 2547)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สนอง คลังพระศรี อาจารย์ประจำแขนงวิชาดนตรีไทยและดนตรีตะวันตก วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นผู้หนึ่งที่มีโอกาสชมพิพิธภัณฑ์ดนตรี เพื่อการศึกษา ตั้งแต่เป็นนิสิตคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งยังเป็นลูกศิษย์และร่วมทำงานกับอาจารย์สงัดที่วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล เล่าว่า

“ต้นตัวขัด ค่อนข้างฮือฮา มีเครื่องดนตรีตื่นตาตื่นใจที่ไม่เคยเห็นมาก่อน ตอนนั้นความรู้ Ethnomusicology ยังไม่เติบโต เพิ่งมาพูดช่วงปี 2532 ตอนอาจารย์หมอมุขพิศ อมาตยกุล กับอาจารย์สุกรี เจริญสุข ทำหลักสูตรที่มหิดล แต่เครื่องดนตรีที่ปรากฏที่บ้านสมเด็จฯ มันอลังการแล้ว ทำให้รู้สึกว่าคุณแบ่งบานของความรู้ที่เกิดขึ้น นอกเหนือดนตรีไทย ราชสำนัก พื้นบ้าน

มันคือดนตรีนานาชาติ มันคือฟิลิปปินส์ มันคือนอร์เวย์ เครื่องเล็ก เครื่องน้อยรวมอยู่ในที่เดียว ถามว่าความแปลกให้อะไร ความแปลกทำให้รู้สึกว่ามันมีอะไรอีกมากที่คุณไม่รู้จัก แล้วคุณได้สัมผัสได้รู้จักมันผ่านพิพิธภัณฑสถานดนตรี วิเศษไหมล่ะ

“สำเร็จในสิ่งที่อาจารย์สั่งจัดทำ เพราะอาจารย์บุกเบิกไป อาจารย์นำพิพิธภัณฑสถานดนตรีไปตั้งไว้ในบ้านสมเด็จฯ ได้ ผมว่าเท่านั้นนะ แน่นนอนว่ามันมีพิพิธภัณฑที่อื่นบ้าง แต่แค่จุดหนึ่งของพิพิธภัณฑทั้งหมด มันไม่ใช่พิพิธภัณฑดนตรี แล้วไม่ใช่เรื่องง่ายที่คุณจะรวบรวมของเหล่านี้ คุณต้องมีความคิดก่อน ต้องเดินทาง มีเงินมีเครือข่าย ต้องคิดก่อนว่าดนตรีคืออะไร บางคนบอกดนตรีคือการปฏิบัติ แต่บางคนบอกดนตรีไม่ใช่แค่ปฏิบัติ ดนตรีมีเรื่องอื่นๆ ด้วย ก็คือการพูดถึงดนตรีวิชาการ เพราะถ้าไม่มีความคิด ก็สร้างงานไม่ได้ คุณคิดอะไรไม่ได้ คุณก็ปฏิบัติไม่ได้ คุณไม่รู้จะเล่นอะไรแล้วคุณจะเล่นอะไรได้ มีวลีคิมิวเซียมที่มหิดล ส่วนหนึ่งจึงเกิดขึ้นจากความคิดตั้งใจ แล้วก็ความมุ่งมั่นของอาจารย์สั่ง”
(สนอง คลังพระศรี, สัมภาษณ์)

แม้ว่าพิพิธภัณฑสถานดนตรีจะก่อตัวความคิดและเกิดขึ้นเป็นรูปธรรมครั้งแรกที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จฯ หากแต่เครื่องดนตรีจำนวนไม่น้อยในพิพิธภัณฑ เป็นสมบัติส่วนตัวของอาจารย์ประทวน เจริญจิตต์ ซึ่งใน พ.ศ. 2538 อาจารย์ประทวนตอบตกลงขายขาดมอบเครื่องดนตรีดังกล่าวแก่ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวิชาการดนตรี มหาวิทยาลัยมหิดล (สนอง คลังพระศรี, สัมภาษณ์) ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ นำโดยรองศาสตราจารย์ ดร.สุกรี เจริญสุข ได้มีการนำไปจัดแสดงนิทรรศการครั้งแรกในนามมหาวิทยาลัยมหิดล ที่โครงการศึกษาดนตรีสำหรับบุคคลทั่วไป ณ ศูนย์การค้าเสรีเซ็นเตอร์ ครั้งที่ 2 ที่ชั้น 4 อาคารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ครั้งที่ 3 งานระดมทุนจัดตั้งพิพิธภัณฑดนตรี วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล ก่อนขนย้ายไปจัดเก็บร่วมกับเครื่องดนตรีอื่นๆ ในอาคารมิวสิคมิวเซียมอุษาคเนย์ ที่วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ทั้งนี้ จากการสำรวจเครื่องดนตรีที่เคยจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานดนตรี เพื่อการศึกษาที่ทุกวันนี้บางส่วนยังคงหลงเหลืออยู่ในคลังทรัพย์สินของวิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จฯ ส่วนหนึ่งเป็นเครื่องดนตรีเดิมของ

วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จฯ อีกส่วนเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับมาจากการบริจาค แต่ละชิ้นปิดกระดาษพิมพ์รหัสหมายเลข ชื่อเครื่องดนตรีและชื่อผู้บริจาคชัดเจน อาทิ วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์ สงัด ภูเขาทอง จงกลณี ถิกวงศ์ ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์ เฉลิมศักดิ์ พิภุศลศรี สุกรี เจริญสุข แบ่งออกเป็นเครื่องดีด สี ดี เป่า และเขย่า รวมจำนวนทั้งสิ้น 91 ชิ้น พร้อมเครื่องเป่าทองเหลืองประทับตรากรมตำรวจ ยี่ห้อบูเซ่แอนด์ฮอคส์ ที่โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จฯ ได้รับมอบจากกรมตำรวจตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2500 (อนุรักษ์ บุญแจจะ, สัมภาษณ์) ตามรายการต่อไปนี้

เครื่องดีด จำนวน 10 ชิ้น เครื่องสี จำนวน 14 ชิ้น เครื่องเขย่า จำนวน 11 ชิ้น

กระจับปีประกอบงา	2 ตัว	ตรั่วอู๋	2 คัน	อังกฤษ	5 ตัว
กระจับปีไม้	2 ตัว	ตรั่วอี	2 คัน	ลูกขัดไม้	1 อัน
ซิ่ง	3 ตัว	ซอบั้ง(อีสานเหนือ)	2 คัน	ลูกขัดฝักพีช	1 อัน
พิณอีสาน	1 ตัว	สะล้อ	6 คัน	กระดิ่งสำริด	1 ลูก
เตหน้าปกากะถั่ว	1 ตัว	สะล้อก้อบ	1 คัน	กระดิ่งสำริด	1 ลูก
พิณเป็ยะ	1 ตัว	โกร (ซอมอญ)	1 คัน	กระดิ่งพวง	2 พวง

เครื่องตี จำนวน 22 ชิ้น ได้แก่

ตะโพน	2 ใบ	ฆิมดุริยบรรณ	3 ตัว	กรับไม้ (กลม)	1 คู่
กลองพัดหมุดกระดุก	2 ใบ	ฆิมเหล็ก	1 ตัว	ฉาบเล็ก	1 คู่
กลองชนะ (กลองแดง)	1 ใบ	บัณเฑาะว์อินเดีย	1 ลูก	ก๊ับแก๊บ	1 อัน
กลองกันตรึม	2 ใบ	กรับไม้	1 ข้าง	เกราะไม้ไผ่	1 อัน
กลองแขก	2 ใบ	กรือโต๊ะ	1 ตัว		

เครื่องเป่า จำนวน 34 ชิ้น ได้แก่

ขลุ่ยเพียงออ เกลายรวม	1 เล้า	โหวด	1 เล้า	ขลุ่ยโอคาริน่า	1 เล้า
ขลุ่ยเพียงออ เกลายหิน	2 เล้า	ปี่ซอ (ปี่จุ่ม)	13 เล้า	ขลุ่ยอีโก้ (อาซ่า)	1 เล้า
ขลุ่ยเพียงออไม้ไผ่	1 เล้า	ปี่อ้อ	1 เล้า	ขลุ่ยอินเดีย	1 เล้า
แคน (หลายขนาด)	5 ดวง	ปี่หนังตะลุง	1 เล้า	หอยสังข์	1 ขอน
เต้าแคนเปล่า	3 ชิ้น	แคนน้ำเต้า (ลาฮือ)	2 ดวง		

บันทึกเป็นหมายเหตุว่า เครื่องดนตรีทั้ง 91 ชิ้น เคยทำหน้าที่ครั้งสุดท้าย ในนิทรรศการดนตรีขนาดย่อมชั่วคราวเมื่อ พ.ศ. 2539 ในโอกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ เปิดอาคาร 100 ปี ศรีสุริยวงศ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จฯ (สุดารัตน์ ชาญเลขา, สัมภาษณ์) และทั้งนี้ เมื่อภาควิชาดนตรีไทยและดนตรีตะวันตกได้รับพัฒนายกสถานะเป็น “วิทยาลัยการดนตรี” เมื่อ พ.ศ. 2557 ถือเป็นสถาบันดนตรีเทียบเท่าคณะแห่งแรกและแห่งเดียวของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ทั้งยังเป็นผู้นำความคิดก้าวหน้าทางวิชาการและกิจกรรมดนตรีอีกมากในอดีต ถ้ามองว่าควรฟื้นคืนพิพิธภัณฑดนตรีและทบทวนการบริหารจัดการเครื่องดนตรีเหล่านี้หรือไม่อย่างไร เพื่อเป็นแรงบันดาลใจและเครื่องระลึกถึงความบากบั่นบุกเบิกสร้างความเป็นดนตรีในบ้านสมเด็จฯ ของครูอาจารย์ในยุคแรกเริ่ม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา วิไลลักษณ์ คณบดีวิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จฯ ให้สัมภาษณ์แผนปรับปรุงอาคารพระยาสีหราชเดโชชัย (อาคาร 27) ที่ตั้งทำการวิทยาลัยการดนตรีและคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพื่อรองรับงานพิพิธภัณฑดนตรี ห้องสมุด และร้านค้าวิทยาลัยฯ ที่จะเกิดขึ้นบนชั้น 14 ในอนาคต ว่า

“คณะมนุษยศาสตร์ฯ จะย้ายที่ทำการบางส่วนเมื่อตึกใหม่แล้วเสร็จ ในสภาพเป็นจริง คือห้องสมุดของเราใช้งานได้ไม่เต็มที่ ปัจจุบันเป็นที่เก็บหนังสือ แต่ไม่มีพื้นที่คนอ่าน เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑดนตรี ที่จัดสรรพื้นที่ได้ประมาณหนึ่ง เนื่องจากสถานที่ค่อนข้างจำกัด คิดรวมไปถึงร้านค้าวิทยาลัยฯ เพื่อที่ว่าจะได้เบ็ดเสร็จในชั้นเดียว ถ้ามองว่าเกิดขึ้นจริงได้มากน้อยและเมื่อไหร่หนึ่ง ขึ้นอยู่กับคณะมนุษยศาสตร์ฯ ย้ายที่ทำการเร็วช้าเมื่อไหร่ สอง ผู้บริหารให้ความสำคัญและจัดสรรให้สถานที่เท่าไร เพราะเดิมทางมหาวิทยาลัยบอกให้เรา 6 ชั้น ซึ่งถ้าน้อยกว่านี้สิ่งที่อยากให้เกิดคงเกิดยาก แต่อย่างไรก็ยังมีหวัง เพราะเราเสนองบฯ ปี 63 ปรับปรุงชั้นดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว อยู่ที่ว่ามหาวิทยาลัยจะสังเกตเห็นความสำคัญเรื่องนี้มากน้อยเพียงใด” (สุพัตรา วิไลลักษณ์, สัมภาษณ์)

เมื่อพื้นเป็นพิพิธภัณฑ์ดนตรีเต็มตัวไม่ได้ด้วยข้อจำกัดงบประมาณสถานที่ เครื่องดนตรีเหล่านี้ก็ควรเป็นส่วนหนึ่งทำหน้าที่บอกเล่า “ความเป็นมาของวิชาดนตรีในบ้านสมเด็จฯ” ร่วมกับข้อมูลอื่นๆ รอบด้านที่บรรจุไว้ในห้องเดียว ไม่ว่าจะ เป็น ประวัติการก่อตั้ง บ้านสมเด็จฯ ในบริบทสังคมดนตรี คณาจารย์ ผู้บริหาร นักศึกษา ผลงาน ถ้วยโล่รางวัลเกียรติยศ รวมถึงข้อมูลภาพถ่ายเก่ากิจกรรมดนตรี บ้านสมเด็จฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2514 จำนวน 8,636 ใบ⁵ ที่ถือเป็นบันทึกจดหมายเหตุ ชั้นเยี่ยมอย่างดี เทปคาสเซ็ท วิดีโอ ซีดีและดีวีดีเพลงรวมกว่า 1,000 รายการ⁶ ทำงานร่วมกับห้องสมุดดนตรีที่วิทยาลัยฯ ตั้งชื่อแล้วว่า “สังัด ภูเขาทอง” ออกแบบเป็นห้องที่บหรือกระจกที่ทุกคนต้องเดินผ่านเพื่อไปสู่ห้องสมุดหรือร้านค้า วิทยาลัยฯ แล้วจัดการเชื่อมโยงเปิดเป็นเครือข่ายกับพื้นที่วัฒนธรรมอื่นๆ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จฯ ไม่ว่าจะเป็น หอเกียรติยศ แหล่งเรียนรู้ธนบุรี ศึกษา บ้านเอกะนาค เพื่อเคลื่อนไหวไม่ปิดตายกลายเป็นที่อยู่ของฝุ่น อย่างที่ อาจารย์สังัด ภูเขาทอง เขียนบอกใน “อนิตยสารรายไม่แน่นอน” ฉบับรายงาน ความล้มเหลว

ภาพที่ 1 งาน “นิทรรศการดนตรี” วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
จัดครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2514
(ที่มา: พิษชาณัฐ ตู้อินดา, วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2562)

⁵ ประกอบด้วยภาพถ่ายจำนวน 233 อัลบั้มเล็ก และอีก 3 อัลบั้มใหญ่ ภาพปลิกๆ ที่ไม่ได้ใส่อัลบั้มอีกจำนวน 479 ใบ โดยแต่ละอัลบั้มระบุลำดับหมายเลข วัน/ เดือน/ ปี ที่บันทึก และชื่อกิจกรรม อาทิ พิธีไหว้ครูดนตรี รับน้อง นักศึกษาใหม่ แข่งขันดนตรี การเรียนการสอนงานแสดงมุทิตาจิต แสดงดนตรีไทยและสากล บันทึกเสียง ดนตรี สัญจร งาน 72 ปี และพระราชทานเพลิงอาจารย์สังัด ภูเขาทอง

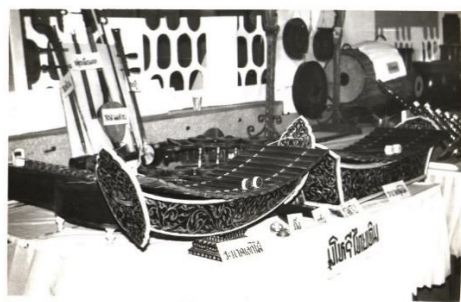
⁶ ประกอบด้วยเพลงไทย เพลงสากล เพลงพระราชนิพนธ์ เพลงเทิดพระเกียรติ เพลงลูกทุ่ง เพลงลูกกรุง เพลงพื้นบ้าน บันทึกการบรรเลงสด การแข่งขันดนตรี และสารคดีดนตรี

ภาพที่ 2 งาน “นิทรรศการดนตรี” วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
จัดครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2514
(ที่มา: พิชชาณัฐ ตู้อินดา, วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2562)

ภาพที่ 3 งาน “นิทรรศการดนตรี” วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
จัดครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2514
(ที่มา: พิชชาณัฐ ตู้อินดา, วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2562)

ภาพที่ 4 งาน “นิทรรศการดนตรี” วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
จัดครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2514
(ที่มา: พิชชาณัฐ ตู้อินดา, วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2562)

ภาพที่ 5 งาน “นิทรรศการดนตรี” วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
จัดครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2522 บุคคลกลางภาพ คืออาจารย์ประทวน เจริญจิตต์
(ที่มา: พิชชาณัฐ ตูจินดา, วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2562)

ภาพที่ 6 งานเปิดพิพิธภัณฑ์ดนตรีเพื่อการศึกษา เมื่อ พ.ศ. 2534
บุคคลที่ 3 จากซ้ายคือ ดร.นิเชต สุนทรพิทักษ์
บุคคลที่ 4 จากซ้ายคือ อาจารย์สังัด ภูเขาทอง
(ที่มา: พิชชาณัฐ ตูจินดา, วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2562)

ภาพที่ 7 ภาพการจัดแสดงเครื่องดนตรีถาวรแบบพิพิธภัณฑ์
ภายในโถงชั้น 2 อาคารพิเศษพิเศษศุภวัตร วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ใช้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “พิพิธภัณฑ์ดนตรีเพื่อการศึกษา”
(ที่มา: พิชชาณัฐ ตูจินดา, วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2562)

ภาพที่ 8 ภาพการจัดแสดงเครื่องดนตรีถาวรแบบพิพิธภัณฑน์
ภายในโถงชั้น 2 อาคารวิเศษวิเศษศุภวัตร วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ใช้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “พิพิธภัณฑน์ดนตรีเพื่อการศึกษา”
(ที่มา: พิชชาณัฐ ตูจินดา, วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2562)

ภาพที่ 9 ภาพการจัดแสดงเครื่องดนตรีถาวรแบบพิพิธภัณฑน์
ภายในโถงชั้น 2 อาคารวิเศษวิเศษศุภวัตร วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ใช้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “พิพิธภัณฑน์ดนตรีเพื่อการศึกษา”
(ที่มา: พิชชาณัฐ ตูจินดา, วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2562)

บรรณานุกรม

- ประทวน เจริญจิตต์. (มิถุนายน 2526ก). ใครว่าผู้หญิงเล่นดนตรีน้ำเต้าไม่ได้. **ดนตรีกาล**. 1. หน้า 15-23.
- ประทวน เจริญจิตต์. (มิถุนายน 2526ข). พระอภัยมณีไม่ได้เป่าปี่ใน. **ดนตรีกาล**. 1. หน้า 43-52.
- วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ภาควิชาดนตรีศึกษา. (2522). **คำนำ นิทรรศการดนตรี ครั้งที่ 2 26-28 กันยายน 2522 ณ วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา กรุงเทพมหานคร (สุจิตต์)**. (ม.ป.ท).
- ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์. (2535). **โครงสร้างทางกายภาพของเครื่องลมไม้ และการจัดแบ่งหมวดหมู่**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สังัด ภูเขาทอง. (2547). **ดนตรีบ้านสมเด็จฯ จากความทรงจำ ในอนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ นายสังัด ภูเขาทอง ณ ฌาปนสถาน วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร วันพฤหัสบดีที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547**. นครปฐม: โรงพิมพ์เพชรเกษมการพิมพ์.
- สังัด ภูเขาทอง. (2547). **อนิตรายรายไม่แน่นอน ฉบับรายงานความล้มเหลวในอนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพนายสังัด ภูเขาทอง ณ ฌาปนสถาน วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร วันพฤหัสบดีที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547**. (ม.ป.ท).
- สุกรี เจริญสุข. (2547). **อาจารย์สังัด ปุชนียบุคคลครูดนตรี ในอนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพนายสังัด ภูเขาทอง ณ ฌาปนสถาน วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร วันพฤหัสบดีที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547**. (ม.ป.ท).
- สุดารัตน์ ชาญเลขา. (2547). **ปิกณะคนดนตรี: อาจารย์สังัด ภูเขาทองในอนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพนายสังัด ภูเขาทอง ณ ฌาปนสถาน วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร วันพฤหัสบดีที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547**. (ม.ป.ท).

สัมภาษณ์

สนอง คลังพระศรี. (24 กุมภาพันธ์ 2562). สัมภาษณ์.

สุดาร์ตน์ ชาญเลขา. (13 มีนาคม 2562). สัมภาษณ์.

สุพัตรา วิไลลักษณ์. (28 กุมภาพันธ์ 2562). สัมภาษณ์.

ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์. (15 มีนาคม 2562). สัมภาษณ์.

อนุรักษ์ บุญแจะ. (27 กุมภาพันธ์ 2562). สัมภาษณ์.